

ภูมิหลังและประวัติความเป็นมาของนิทานปันทย

2.1 กำเนิดและที่มาของการชองนิทานปันทย

นิทานปันทยเป็นวรรณกรรมประเภทโรมาเนสซ์ของวรรณกรรมชวาและบาฮาลี เดิมอยู่ในรูปแบบโคลงกลอนที่ใช้ท่องจำ และนิยมเล่าสืบทอดต่อกันมาจนได้มาบันทึกเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรในเวลาหนึ่ง ในที่สุดก็ได้เข้ามาแสดงเป็นละครว้างอันเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย คนชวาบาฮาลีนิยมนิทานปันทยมากพอ ๆ กับเรื่องมหากาพย์และรามายณะอันเป็นวรรณกรรมชวาคลาสสิกที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากอินเดีย จึงทำให้เกิดนิทานปันทยหลายสำนวนขึ้น ซึ่งมีตัวเอกของเรื่องใช้นามว่าปันทย นิทานเหล่านี้จะเกี่ยวกับเจ้าชายกุรีปันทยออกติดตามหาเจ้าหญิงดาหาผู้เป็นคู่หมั้นที่ได้สูญหายหรือถูกลักพาตัวไป ระหว่างติดตามหากันมีการปลอมตัวออกผจญภัย จนที่สุดก็จำกันได้ และจบอย่างมีความสุข การที่คนชวาและบาฮาลีนิยมนิทานปันทยนั้น ย่อมแสดงถึงความต้องการที่จะยกย่องพฤติกรรมวีรบุรุษของพวกเขานั่นเอง

สำหรับกำเนิดนิทานปันทยนั้น ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้สันนิษฐานไว้ และพบว่านิทานปันทยอาจจะมิได้มีแหล่งกำเนิดมาจากตำนานพระอาทิตย์และพระจันทร์¹ หรือมาจากแรงบันดาลใจจากสถาบันพระมหากษัตริย์ กล่าวคือเขียนขึ้นเพื่อแสดงความจงรักภักดีที่มีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และสะท้อนให้เห็นชีวิตของผู้คนในราชสำนักในสมัยนั้น² พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรทรงกล่าวเสริมในประเด็นนี้ว่า

---

¹Sir Richard Winstedt. "A Javanese Element", in A History of Classical Malay Literatures (London : Oxford university Press, 1969), p.58.

²S.O.Robson, "Introduction - Panji Story" in Wangbang Wideva (Netherlands : the Hague, Martinus Nyhoff, 1971), p.13.

นิทานพื้นปักษ์เหล่านี้มีใจว่าจะไม่มีความจริงอยู่เลย แต่แท้ที่จริงแล้ว เป็นนิทานที่เกิดขึ้นเพื่อเสริมพระเกียรติยศพระมหากษัตริย์ผู้เป็นที่รัก ของมหาชนอย่างยิ่งพระองค์หนึ่ง ทานองนิทานพระร่วงของไทยเรานั่นเอง³

สำหรับระยะเวลาของการเกิดนิทานพื้นปักษ์นั้นยังระบุแน่นอนไม่ได้ นักวิชาการบางท่านว่าน่าจะเกิดในช่วงท้ายที่อาณาจักรมณฑลเสื่อมแล้ว คือในราวคริสต์ศตวรรษที่ 15 อันเป็นช่วงที่อิสลามเข้ายึดครองอาณาจักรต่าง ๆ แล้ว โดยจะให้เหตุผลว่า อาณาจักรสิงห์สาคูหรือได้หมดอิทธิพลไปแล้ว จึงปรากฏว่าเป็นอาณาจักรรองในนิทานพื้นปักษ์ทุกเรื่อง

อีกประการหนึ่ง ภาษาที่ใช้ในนิทานพื้นปักษ์มักเป็นภาษาชวาร์วณกลาง ซึ่งนิยมกันมากในสมัยที่อาณาจักรมณฑลเริ่มเสื่อมแล้ว และเรื่องที่นิยมกันมากในช่วงนี้ก็คือ นิทานพื้นเมืองเรื่องพื้นปักษ์ นิทานพื้นปักษ์ได้มีขึ้นในดินแดนชวา บาหลีเท่านั้น แต่ปรากฏว่านิทานเรื่องนี้ได้แพร่กระจายไปยังดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นสังคมและวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ที่นี้ก็ได้ด้วยอิทธิพลของการเผยแผ่ศาสนาอิสลาม จึงมีการถ่ายเทวัฒนธรรมด้วยการนำไปเล่นนิทานบ้าง นำไปแสดงว้ายบ้าง นิทานพื้นปักษ์จึงได้ปรากฏในดินแดนคาบสมุทรมลายู และดินแดนหมู่เกาะต่าง ๆ ตลอดจนประเทศในแถบสุวรรณภูมิ คือ ประเทศไทย พม่า และเขมร เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น นิทานพื้นปักษ์ที่ไปปรากฏในดินแดนต่าง ๆ นั้น มีพัฒนาการไปจากนิทานดั้งเดิมในชวาและบาหลีและได้รับการผสมผสานจนมานิยมกันมากในคาบสมุทรมลายู ก่อนที่จะเข้ามาในราชสำนักสมัยอยุธยาตอนปลาย จนเป็นที่มาของวรรณคดีไทยเรื่องดาหลังและอิเหนา จึงเห็นได้ว่าพัฒนาการของนิทานพื้นปักษ์ในชวาและมลายูจึงมีอยู่ 3 ระยะ ได้แก่

³พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, วิจารณ์เรื่องนิทานพื้นปักษ์หรืออิเหนา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 7.

1. ระยะเวลา นิทานพื้นหยีในชวาบาทลีช่วงแรก
2. ระยะเวลา นิทานพื้นหยีในชวาบาทลีช่วงหลัง
3. ระยะเวลา นิทานพื้นหยีในมลายู

2.1.1. นิทานพื้นหยีในชวาบาทลีช่วงแรก

นิทานพื้นหยีในชวาบาทลีช่วงแรกนั้น ปรากฏก่อนคริสตศตวรรษที่ 18 มีแนวนิยาย การเดินเรื่องที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ ราชสำนักเป็นศูนย์กลางของการเมืองและวัฒนธรรม สถาบันกษัตริย์จึงเป็นแรงจูงใจให้นักเขียนเขียนเรื่องขึ้น เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ระเบียบพิธีการ การแต่งกาย ความบันเทิง ตลอดจนเห็นค่านิยมในด้านความรักอย่างซาบซึ้งกินใจ ความกล้าหาญของนักรบ เกียรติยศศักดิ์ศรี ความมีศีลจะต่อกัน

โครงเรื่องที่นิยมกันในนิทานพื้นหยีสานวนต่าง ๆ อันมีพื้นฐานจากนิทานในช่วงแรก ได้แก่ การตั้งวงศ์ของบัณฑิต การหมั้นกันระหว่างเจ้าชายกฤษีกับเจ้าหญิงดาฮา จากนั้นไม่ตัวเอกฝ่ายชาย หรือตัวเอกฝ่ายหญิงก็ต้องถูกลักพาตัวไป ทำให้พลัดพรากจากกัน แต่ส่วนใหญ่มักเป็นตัวเอกฝ่ายหญิงหายไป แล้วตัวเอกฝ่ายชายปลอมตัวออกติดตามหา เมื่อพบกันแล้วตัวเอกฝ่ายหญิงจำตัวเอกฝ่ายชายไม่ได้ ส่วนตัวเอกฝ่ายชายก็ต้องพบกับประตูที่เข้ามามีอิทธิพลในเมืองดาฮา และได้อาสาออกรบเพื่อปกป้องตัวเอกฝ่ายหญิง และแม้จะชนะสงคราม ตัวเอกฝ่ายชายก็ยังไม่มีโอกาสเปิดเผยตัวเองได้ ในช่วงนี้ก็จะมียุบสรรคต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการเข้าใจผิด จนในที่สุดเรื่องก็จบลงอย่างมีความสุข ด้วยต่างฝ่ายก็จำกันได้

กลุ่มนิทานพื้นหยีในช่วงแรกนี้ เป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นกลุ่มนิทานหลักของนิทานพื้นหยี กลุ่มนิทานหลักในบาทลีจะเก่ากว่ากลุ่มนิทานหลักในชวา หรืออาจจะนับว่าเก่าแก่ที่สุดในบรรดานิทานพื้นหยีทั้งหมด ส่วนกลุ่มนิทานหลักในชวานั้น นอกจากจะมีแนวนิยายการดำเนินเรื่องเหมือนนิทานพื้นหยีในบาทลีแล้ว ปรากฏว่ายังมีลักษณะแตกต่างออกไปอีก กล่าวคือ แนวเรื่องจะไปเกี่ยวข้องกับตัวละครในตำนานพงศาวดารของชวา อีกทั้งในช่วงระยะหลัง ๆ ก็เริ่มรับอิทธิพลของอิสลาม และนิทานชาวบ้านเข้าไป จึงทำให้นิทานพื้นหยีในชวาค่อนข้างจะเป็นแนวผสมผสานมากขึ้น ยิ่งกว่านั้นนิทานพื้นหยีในชวาช่วงนี้ได้รับความนิยมนำไปแสดงละครว้าง ดังนั้นนิทานพื้นหยีในชวาช่วงแรกจึงมีพัฒนาการจากโคลงกลอนเป็นร้อยแก้ว ทั้งนี้เนื่องจากได้มาจากการเล่านิทานและการแสดงบนเวทีนั่นเอง

2.1.2 นิทานปันทยี่ในชวามาสีช่วงหลัง

นิทานปันทยี่ทั้งในชวาและบาหลีในช่วงหลังจะมีอายุในช่วงไล่เลี่ยกัน กล่าวคือ ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 นิทานปันทยี่ในชวาเป็นนิทานที่ได้รับการปรับปรุงยุคต้นใหม่จากนิทานเดิมตามพระราชโองการของเจ้าชายบางพระองค์ในราชสำนักสุรกานตะที่สนพระทัยนิทานเหล่านี้ ส่วนในบาหลีก็นิยมหยิบยืมโครงการเรื่องจากนิทานพื้นบ้านต่าง ๆ ซึ่งต่อมาก็ได้รับการแต่งเติมขยายเรื่องออกไป อีกทั้งนิพนธ์นิยายโบราณเกี่ยวกับพระเอกวายุังปุรวะได้แก่ อรชุนและวงศ์ตระกูลเข้ามาผสมผสาน ดังนั้นแนวนิทานปันทยี่จึงเริ่มผิดเพี้ยนไปจากแนวคลาสสิกดั้งเดิม นิทานปันทยี่ในชวามาสีช่วงหลังจึงเป็นที่รู้จักกันว่ากลุ่มนิทานเสริม

แม้แนวนิยมของนิทานปันทยี่ในชวามาสีช่วงหลังนี้จะยังคงดำเนินเรื่องตามแนวนิทานปันทยี่ดั้งเดิม โดยกล่าวถึงชีวิตรักและการผจญภัยของตัวเองผู้เป็นเจ้าหญิงเจ้าชายในราชสำนัก แต่นิทานในช่วงหลังนี้ได้เพิ่มแนวเรื่องอิทธิทธิปาฏิหาริย์ตามแนวนิยมของอินเดียเข้ามามากมาย อีกทั้งเห็นเรื่องทางเพศอีกด้วย โดยเฉพาะความเจ้าชู้ของตัวเอกฝ่ายชาย ก็จะเป็นที่เลื่องลือทั่วไป ทั้งยังมีแนวเรื่องนิยมการใช้ไสยศาสตร์ เวทมนตร์ การปรากฏบทบาทของตัวละครหญิงต่ำศักดิ์ และความนิยมให้ตัวเอกฝ่ายหญิงออกติดตามหาฝ่ายชายด้วยการแปลงร่างเป็นชาย ดังที่ได้มีนักวิชาการได้วิจัยแนวนิยมของนิทานปันทยี่ในชวามาสีช่วงหลัง และก็พบว่ามึลักษณะต่าง ๆ ที่น่าสนใจดังนี้

In many cases both the Javanese-Balinese Panji romances and the Javanese wayang plays deviate a great deal from their classic models, the lives of Raden Panji, prince of Kuripan, and of Arjuna, Pandu's son⁴ Several Javanese-Balinese Panji Romances are frankly erotic. Departure from the classic model of the Panji tales is found in a majority of the romances⁵

⁴Theodore G. TH. Pigeaud, Literature of Java Volume I, p.208.

อิทธิพลของวรรณคดีอินเดียและนิทานพื้นบ้านได้ทำให้เกิดอนุภาคที่น่าสนใจ
 ขึ้นในนิทานพื้นไทย ดังนี้

- 1) ฉากรักต่าง ๆ โดยเฉพาะฉากรักในธารน้ำ
- 2) ความฝันของพระเอกและนางเอกตัวละครเอกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง
- 3) การสาปแช่ง
- 4) สัตว์ที่ช่วยนำทางให้ตัวละครเอก
- 5) บทบาทของรাকษส อสุรกายที่หน้าเกลียดน่ากลัว⁶

จะเห็นได้ว่านิทานพื้นไทยในช่วงหลังนี้มักจะปรากฏฉากรักในธารน้ำ ดังที่พบ
 ในสำนวนเกกกลีตัน ซึ่งเป็นตอนที่ระเด่นมันตรีได้พบนางฟ้าเกณฑ์วันขณะอาบน้ำ ระเด่นมันตรี
 หลงรักนางและได้ร่วมรักกับนางที่นั่น หรือนิทานพื้นไทยชุดอื่น ตัวเอกฝ่ายชายได้หลงพลัดเข้าไป
 ในอุทยาน เมื่อไปพบนางวิยาธรเข้าโดยบังเอิญในขณะที่กำลังอาบน้ำ ตัวเอกฝ่ายชายก็ได้หน้า
 เสื่อผ้านางไปซ่อน และได้นางเป็นชายาที่นั่น หรือแม้แต่นางก็สามารถหลงรักตัวเอกฝ่ายชาย
 ขณะที่ฝ่ายชายกำลังอาบน้ำอยู่ก็ได้

ส่วนในเรื่องความฝันนั้นได้ปรากฏแนวเรื่องที่เคยเล่า ๆ กัน กล่าวคือ บรรดา
 เจ้าหญิงแห่งเมืองต่าง ๆ มักจะฝันว่ามีชายหนุ่มวงศ์เทวาเข้ามาร่วมรักกับนาง เมื่อตื่นขึ้นมาก็ไม่
 พบทำให้นางเกิดความเศร้าเสียใจ หวนให้ถึงแต่ชายหนุ่มในฝัน ดังที่ในสำนวนบางกุตสมัมบระ
 ก็ได้พบว่าเจ้าหญิงหยงนิทรฝันว่าได้ร่วมรักกับเจ้าชายกริรินทร์ เมื่อตื่นขึ้นมาจึงอาลัยหาชายหนุ่มผู้นั้น

ในเรื่องการสาปแช่งก็พบในนิทานพื้นไทยหลายสำนวนที่นิยมให้มีการเกิดอาเพศ
 ขึ้นกับชีวิตตัวละครและชาวเมือง ทั้งนี้เนื่องจากการถูกสาปแช่งหรือเกิดจากตัวละครที่บอกร้าย
 หรือจากตัวละครเทพต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลให้ชีวิตของตัวละคร และชาวเมืองได้รับความทุกข์ทรมาน
 ดังในสำนวนกุดาสมิริง พบการสาปแช่งเกิดขึ้นที่เมืองกูรีน และดาหะ อันมีผลให้ระเด่นอินดูต้อง
 สูญเสียนางมรตลาญ และเจ้าหญิงดาหาก็ถูกลมหายไปยังดินแดนอื่น

ในแนวเรื่องที่มีสัตว์ช่วยนำทางให้ตัวเอกได้พบกัน มักจะปรากฏเป็นเทวดา
 ดลใจด้วยการแปลงกายเป็นสัตว์ เพื่อให้ตัวเอกฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายหลงพลัดเข้าไปในเมืองของ
 อีกฝ่ายหนึ่ง หรือไม่ว่าจะถูกสาปเป็นสัตว์จะอาสาพาตัวเอกไปให้ได้พบกัน ดังที่ปรากฏในสำนวน

ดาหลังพบเสือ หรือควายป่าเป็นอุปสรรคในการติดตามหาคนรักของตัวเอง แต่ภายหลังบรรดาสัตว์เหล่านี้ก็จะช่วยพาทางให้ตัวละครเอกได้พบกัน

ในแนวเรื่องที่มีรากษส อสุรกายก็จะพบในนิทานปันทยี่หลายสำนวน ส่วนใหญ่แล้วรากษสเหล่านี้มักจะเป็นเทวดาถูกสาป และเข้ามาต่อสู้กับตัวเองเพื่อให้ตัวเองมาคน ก็จะได้พ้นคำสาปกลับกลายเป็นเทวดาตั้งเดิม ดังที่นิยมปรากฏในเรื่องเซเกล ซึ่งทั้งตัวเองและตัวรองก็มักจะต้องเผชิญกับอสุรกาย รากษสจนได้ส่งเคราะห์ให้ตัวละครเหล่านี้กลับกลายเป็นเทพตั้งเดิม เหล่านี้เป็นแนวนิทานปันทยี่ในช่วงหลังที่รับอิทธิพลของอินเดีย เข้าไปผสมผสานในเรื่องมากมาย

2.1.3 นิทานปันทยี่ใหม่หลาย

มูลเหตุที่นิทานปันทยี่ของชวาบทลัสได้เผยแพร่เข้ามาในหลายภูมิภาคมีผู้สันนิษฐานไว้ต่างกัน นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า ตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 - 15 อันเป็นสมัยที่นิทานปันทยี่เฟื่องฟูในอาณาจักรมัชปาหิต เรื่อยมา ปรากฏว่ามีนิทานปันทยี่เกิดขึ้นในคาบสมุทรมลายูแล้ว ทั้งนี้เพราะเป็นสมัยที่รุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมฮินดู และมีอิทธิพลมากพอที่จะทำให้นิทานปันทยี่ข้ามชาติไปได้โดยผ่านการขยายอาณาเขตทางการเมืองและวัฒนธรรม และเข้าใจว่าการแพร่กระจายนั้นน่าจะมีจุดมุ่งหมายในดั่งความบันเทิงเป็นสำคัญ นอกจากนี้ภาษาและวรรณกรรมชวาที่รุ่งเรืองในสมัยนั้นก็น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ให้นิทานปันทยี่กลายเป็นที่นิยมในดินแดนที่อิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมชวาแผ่ไปถึง อย่างไรก็ตามก็ดีมีนักวิชาการบางท่านมีความเห็นต่างออกไปว่า น่าจะเป็นศตวรรษที่ 15 - 16 ทั้งนี้ก็เพราะเป็นระยะที่อาณาจักรมัชปาหิตเริ่มจะเสื่อมลง โดยมีอิทธิพลอิสลามเข้ายึดมละกา ในที่สุดก็ได้มีชัยเหนืออาณาจักรมัชปาหิตและตั้งอาณาจักรมละกา มีเมืองมละกาเป็นราชธานีใหญ่ เมืองนี้จึงเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมในสมัยนั้น ทำให้มีชาวชวาจำนวนมากได้อพยพมาจากดินแดนต่าง ๆ เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมละกามากขึ้น บรรดาผู้อพยพเข้ามา ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษาถิ่นถึงสองภาษา ก็คงจะพานิทานปันทยี่เข้ามาแล้ว พร้อมกับนำมาแสดงละครว้างอันเป็นที่นิยมกันมากในระยษนั้นด้วย

นิทานปันทยี่ใหม่หลายมีสำนวนภาษาผสมผสานกันระหว่างภาษาสันสกฤตกับคำยืมภาษาอาหรับ ซึ่งถือว่าเป็นสำนวนวรรณคดีมลายูในรุ่นแรก ย่อมแสดงให้เห็นอิทธิพลของอินเดียที่กำลังจะเสื่อมลง แม้ว่านิทานปันทยี่เป็นนิทานพื้นเมืองของชวา แต่นิทานเหล่านี้ก็ได้มีการ

ผสมผสานกับวรรณคดีมหากาพย์สันสกฤต ตลอดจนได้รับการต่อเติมเรื่องขึ้นจากความทรงจำของชาวมลายู และในที่สุดก็ได้รับการแต่งเติมด้วยอิทธิพลของอิสลามอีกด้วย ทำให้นิทานพื้นหมยมลายูมีลักษณะเป็นนิทานผสมผสานทั้งในด้านเนื้อหาและภาษาดังคำกล่าวของนักวิชาการหลายท่านว่า

Although these Javanese cycles are indigeneous, the tales include indiscriminate borrowings from the Sanskrit epics of the Wayang Purwa and from that later treasure house the folklore of the Deccan that was soon to flood the Malay region with romances made up of Hindu and Muslim ingredients⁸

...And the heroes and heroines occurring in them, they resemble more the Malay tales belonging to the Panji cycles than the modern Javanese poems treating of the same subject⁹

...We must admit that the pure Indonesian form many of these stories was mixed up with foreign elements in course of time¹⁰

---

⁸Sir Richard Winstedt, "A Javanese Element," in A History of Classical Malay Literatures (London : Oxford University Press, 1969), p.60.

⁹Himansu Bhusan Sarkar, "Legends and Romances of Java and Bali". in Indian Influence on the Literature of Java and Bali. p.348.

¹⁰Ibid., p.353.

ดังนั้นนิทานปันทิยานี้ในวรรณคดีมลายูจึงมักมีนิทานปันทิยาที่มาจากวัฒนธรรมชาว
 บาหลีเพียงอย่างเดียว แต่มีการผสมผสานปรับเปลี่ยนจากวัฒนธรรมอื่น จนกลายเป็นนิทานปันทิยา
 ลูกผสม แต่กรณีนั้นก็ยังคงมีโครงเรื่องใหญ่คล้าย ๆ กับนิทานปันทิยาของชาวบาหลีในช่วงแรก

การที่นิทานปันทิยาได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีสันสกฤตค่อนข้างมาก ทำให้มีอนุภาค
 หลายตอนคล้ายกับรามายณะ เช่น บทบาทของพระอนุชาผู้แสดงความจงรักภักดีออกติดตามค้นหาตัว
 เอกฝ่ายชาย บทบาทของยักษ์ที่ถูกสาปเพื่อมาชดเชยกรรม แต่ทันทีที่ได้พบตัวเอก หรือตัวรองและถูก
 ม้าตาย ก็จับฟันดาบ หรือบทบาทการพจญภัยของพระโอรสของตัวเอกฝ่ายชาย หรือบทบาทตัวเอก
 ฝ่ายชายที่หึงตัวเอกฝ่ายหญิงด้วยถูกใส่ร้าย ทำให้เข้าใจผิดคิดฆ่าฝ่ายหญิงมีใจให้แก่ศัตรู เป็นต้น

นอกจากนิทานปันทิยาได้รับการผสมผสานจากนิทานพื้นบ้านมลายูต่าง ๆ
 จึงทำให้ตัวเอกฝ่ายชายซึ่งไม่ ติดตามตัวเอกฝ่ายชาย มีบทบาทของหญิงตัวดีเข้ามาสร้างบมขัดแย้ง
 ในเรื่องความรัก ซึ่งแสดงให้เห็นความเหลื่อมล้ำกันระหว่างชนชั้นสูงกับชนชั้นชาวบ้าน ถ้าเมื่อใดมี
 ความสัมพันธ์กันคู่สาวกันขึ้น ก็จะต้องได้รับโทษทัณฑ์จากกษัตริย์หรือการปรากฏบทบาทตัวละครฝ่าย
 หญิงที่มาทอดเมตริยาให้แก่ตัวเอกฝ่ายชาย โดยไม่คิดถึงความปลอดภัย ๆ ทั้งปรากฏการเปลี่ยนชื่อ
 ตัวละครมากมายเมื่อปลอมตัวออกติดตามหาคนรักและญาติวงศ์ หรือการปรากฏตำแหน่งแม่สีของ
 กษัตริย์วงศ์เทวาถึง 3 หรือ 5 ตำแหน่ง ที่ยังมีการสอดแทรกวัฒนธรรมต่าง ๆ อันได้แก่
 วัฒนธรรมอิสลาม วัฒนธรรมพื้นบ้านของมลายู นิทานปันทิยาจึงได้ปรากฏธรรมเนียมการฝังศพ การ
 เปลี่ยนชื่อตัวละครไปหลายชื่อ รวมทั้งการปรากฏแนวเรื่องไสยศาสตร์พื้นบ้านเข้ามาผสมผสาน

เรื่องเซเกล มีแนวเรื่องเป็นนิทานปันทิยาก็จริง แต่มีการดำเนินเรื่องหลายตอน
 คล้ายเรื่องรามายณะ ซึ่งจพบบทบาทพระเตนจหรือหรืออารีประขังสขพระอนุชาระเตนฉินูออก
 ติดตามหาระเตนฉินูด้วยความจงรักภักดี ด้วยการทำสงครามตีเมืองต่าง ๆ ทั้งช่วยหาระเตนฉินู
 หายจากการป่วยเพราะถูกสาป และเป็นสื่อกลางให้ระเตนฉินูได้พบกับนางจันทร์กิริณี มีการพจญภัย
 ของพระโอรสระเตนฉินู คือ ระเตนเมสขตันดรฆัน เพื่อนาเสียดินนอกของนางฟ้าสุกรษภษมารักษา
 พระบิดา มีเหตุการณ์เพรเทศนางจันทร์กิริณี ทั้งนี้เนื่องจากระเตนฉินูเข้าใจผิดคิดว่านางหลงรัก
 ฤษตูบันยักด้วยไปพบรูประตูตันหมอนของนาง มีการนำแนวเรื่องจากนิทานพื้นบ้าน คือ นิยมใช้ตัวเอก
 ฝ่ายชายเพื่อสร้างเรื่องให้สนุกสนาน เช่น พี่เลี้ยงสีบุตาตีปลอมตัวเป็นกะเทยเพื่อเป็นสื่อให้นาง
 จันทร์กิริณีหลงรักระเตนฉินู มีการใช้ नामาใหม่มากมายเมื่อปลอมตัวออกติดตามหาญาติวงศ์ เช่น

ระเด่นอินุใช้นามว่า เซเกล เมื่ออยู่ในดาดดาและหลงรักพระธิดา ใช้นามว่า อธิบดี เมื่อออกบรรด
ต่อสู้กับระเด่นจขหรั้ง ใช้นามว่า อาสีวังสะเมื่ออยู่เมืองกาเกหลัง ระเด่นจขหรั้งใช้นามว่า
ประกุชชายะ เมื่อออกติดตามหาระเด่นอินุ และใช้นามว่า อาสีประบั้งสะ เมื่ออยู่เมืองกาเกหลัง
ระเด่นกษุหนงสำหรับ พระอนุชาระเด่นจันทรกิริณ ใช้นามว่า เมสะอุสัน เมื่อออกติดตามหาระเด่น
จันทรกิริณ ระเด่นจันทรกิริณ ใช้นามว่า เศลขบรังติ เมื่อถูกลมหอบไปพจนภัยเมืองต่าง ๆ มีการ
นำแนวไสยศาสตร์มาใช้ในการดำเนินเรื่อง เช่น ตอนที่อาสีวังสะหรือระเด่นอินุปลุกวิญญานอสุรกาย
ในป่าช้า และมีการเสกคาถาให้นางจันทรกิริณป่วยและต้องรักษาทางด้วยกริดศีรชนางเป็นบาดแผล
อีกทั้งมีแนวอิทธิปาฏิหาริย์ตามแนวนิมมาในวรรณคดีอินเดีย ได้แก่ ตัวละครวงศ์เทวาต่อสู้กับอสูรร้าย
วีรวิ หรือตัวละครวงศ์เทวาทำสงครามกับระตูละจขหรั้ง หรือกับเมืองกลิงด้วยการแปลงกายต่อสู้กัน

เรื่องกูดาสมิรัง ก็ได้พบแนวนิทานผสมผสานคล้ายเรื่องเซเกลอยู่หลายตอน
คือ นิยมการเดินเรื่องแบบวรรณคดีอินเดียด้วยการใช้อิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ต่อสู้กับเหล่าเทตย์
รากษส อสูร ดังที่ ระเด่นจขหรั้งหรือวีรปติได้ฆ่า เทตย์นลประยงค์ จนเทตย์ตนนี้พื้นคาสาบ
ได้ฆ่านางยัภษทรุคจนพื้นสาบเช่นกัน หรือการขึ้นไปหาของวิเศษจากสรวงสวรรค์มากมายให้ระเด่นอินุ
และประลองฝีมือกับเทพมากมายจนได้ชัยชนะ หรือกล่าวถึงกำเนิดของระเด่นวงศ์เทวาจากการ
การอวตารของเทพองค์ต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือมนุษยโลก มีการแสดงลักษณะเด่นของนิทานพื้นบ้าน
มลายู คือ บทบาทของระเด่นอินุไปหลงรักนางมรตลางูหญิงตัวดำศักดิ์ จนทำให้ตนต้องตัดหน้
นางจันทรกิริณ มีการกล่าวถึงองค์กัทรกาลสาบเมืองวงศ์เทวาจากองค์กัทรกาลสาบ ทั้งนี้เพราะ
ท้าวกูรีนและท้าวดาหาไม่ปฏิบัติกิจต่อพระเป็นเจ้า จึงทำให้เกิดอาเพศขึ้นที่เมืองทั้งสอง และมีผล
ให้ระเด่นเจ้าฟ้าของเมืองทั้งสอง ต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองไป หรือกล่าวถึงเทวดา นางฟ้าที่
ได้ทำผิดกฎของสวรรค์ จึงต้องถูกสาบแช่งให้มาเกิดบนโลกมนุษย์เพื่อชดใช้กรรม นอกจากนี้มีการ
ใช้นามใหม่ของตัวละครวงศ์เทวาเพื่อติดตามหากัน ดังที่ ระเด่นอินุ ใช้นามใหม่ว่า ปันหยีสะงูลาหรา
ระเด่นจันทรกิริณ ก็ใช้นามคล้ายกับปันหยิวว่า นางชีสะงูลาหรา เมื่อนางต้องพจนภัยในร่างชาย
ก็ใช้นามว่า กูดาสมิรัง สิริษปันหยิปานใด เมื่อนางได้ไปครองเมืองเป็นระตูล ก็ได้นามว่า
นางระตูลเทวีราช ระเด่นจขหรั้ง ใช้นามใหม่ว่า วีรปติ ระเด่นบรัชนาถ ใช้นามใหม่ว่า
กูดากุสมอินทร เพื่อติดตามหาระเด่นอินุ ระเด่นกษุหนงสำหรับ ใช้นามใหม่ว่าบรรพตสำหรับหรือปันหยี
ยุทธาสมรเพื่อติดตามหาระเด่นจันทรกิริณ และใช้นามว่า อรย เมื่อไปเป็นอุปราช เมืองระตูลเทวีราช

2.2 นิทานปันทิยานประเทศไทย

ประมาณ ปี พ.ศ. 2275 - 2301 นิทานปันทิยานได้เผยแพร่เข้ามาในราชสำนัก พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศในสมัยอยุธยาตอนปลาย สมัยนั้นเป็นสมัยรุ่งเรืองแห่งนาฏกรรมไทย คือ เกิดละครในขึ้นในราชสำนักแล้ว ด้วยเหตุที่พระมหากษัตริย์โปรดทอดพระเนตรละครใน จึงได้มีการทำนุบำรุงการละครขึ้นอย่างเห็นได้เด่นชัด ในขณะนั้นมีคณะละครมายงของแขกมลายูเข้ามา และนิยมเล่นเรื่องของปันทิยาน อันเป็นเรื่องที่พวกเขาถนัดนับถือกันมาก พระราชาธิดาทั้งสอง พระองค์ในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้รับสั่งให้นางข้าหลวงมลายูเชื้อสายปัตตานีเสาะถวาย และ เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์ต่างก็ทรงบทละครอิเหนาขึ้นองค์ละเรื่อง เจ้าฟ้ากุณฑลทรงเรื่องดาหลัง (อิเหนาพระองค์ใหญ่) ส่วนเจ้าฟ้ามงกุฎทรงเรื่องอิเหนา (อิเหนาพระองค์เล็ก) และนำออกแสดงถวายทอดพระเนตร พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเกิดพอพระราชหฤทัย จึงมีรับสั่งให้คณะละครในเล่นเรื่องอิเหนาและดาหลัง นับแต่นั้นมานิทานปันทิยานจึงมีบทบาทในราชสำนักแห่งอาณาจักรไทยในฐานะวรรณคดีบทละครใน

อย่างไรก็ดีแม้ว่าอิเหนาและดาหลังมีโครงเรื่องใหญ่ตามแนวนิทานปันทิยานทั่วไป ทั่วอนุภาคต่าง ๆ ตลอดจนกลวิธีการประพันธ์และคุณค่าที่ได้รับจากเรื่องก็มีความแตกต่างกันไป ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เรื่องทั้งสองมีความแตกต่างกันก็คือ ทัศนคติของผู้ฟังและผู้เล่าที่ได้นำเรื่องไปดัดแปลง หรือต้นเรื่องของนิทานปันทิยานต่าง ๆ ทำให้มีความแตกต่างกันในรายละเอียดต่าง สันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยวชิรญาณวรมหาพรหมในคำนำเรื่อง อิเหนา ฉบับพระนิพนธ์ว่า

การที่เนื้อเรื่องแตกต่างกันมากดังนี้ ถ้าจะอนุมานว่าเป็นเหตุเพราะ คนที่นำเรื่องเข้าไปเล่าในกรุงสยามนั้นหันเพือนจาเรื่องไม่ได้ จึงไปเสาะ คิดเพี้ยนไปจากเค้าเรื่องเดิมก็เห็นจะไม่เป็นการถูกต้อง ด้วยดุนคิดแพกกัน เกินที่จะหลง จึงนำคิดเป็นอย่างอื่น คือ อย่างหนึ่งผู้รับฟังเรื่องในกรุงสยาม ครั้งนั้น เมื่อเรียบเรียงลงเป็นหนังสือ เห็นว่าเรื่องราวของเดิมไม่สนุกพอ จึงดัดแปลงเสียตามชอบใจ หรือมีฉนั้นอีกอย่างหนึ่งก็คือว่าเรื่องราวอันตั้ง เค้าโครงเป็นอย่างไรก็เหมือนกันมีอยู่เป็นหลายเรื่องด้วยกันมาแต่เดิม¹¹

¹¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยวชิรญาณวรมหาพรหม, อิเหนา (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยวชิรญาณวรมหาพรหม, พ.ศ. 2493), หน้า ค - ง.

นอกจากนี้ เมื่อนิทานปันทยี่เข้ามาในราชสำนักของไทย ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่จะมีการ
 นำเรื่องมาดัดแปลงให้สอดคล้องกับรสนิยมของคนไทย สิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้ในการสอดแทรก
 เนื้อหาให้ดูสมจริงและเข้ากับคนไทยก็คือ การนำสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชาติตน ตลอดจน
 ข้อคิดเตือนใจต่าง ๆ มาผสมผสานกับนิทานต่างชาติเดิม ทำให้เห็นว่าแม้นิทานปันทยี่ดั้งเดิมจะเป็น
 ของชาวบาบิโลน และแพร่กระจายผ่านมาทางมลายู เมื่อตกมาถึงไทยแล้ว นิทานปันทยี่ก็มีลักษณะเป็น
 วรรณคดีไทย ดังจะเห็นได้จากทั้งเรื่องอิเหนาและดาหลัง ซึ่งมีรูปลักษณ์ใหม่ผิดแผกไปจากวรรณคดี
 ดั้งเดิมของชาวอย่างน่าสนใจ

เรื่องดาหลังเป็นวรรณคดีลายลักษณ์ของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และได้รับการ
 พิมพ์ขึ้นใหม่ ตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่
 โปรดเกล้าฯ ให้กริณีราชสำนักช่วยกันรวบรวมทลละคร เรื่องนี้ขึ้นให้บริบูรณ์ และต่อมาปรากฏว่า
 ได้มีการนำเรื่องดาหลังมาเขียนขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 3 มีต้นฉบับเก็บไว้ที่หอสมุดแห่งชาติด้วยตัว
 เขียนสมุดไทยทั้ง 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งมี 32 เล่มสมุดไทย อีกฉบับหนึ่งมี 39 เล่ม สมุดไทย
 จนกระทั่งในปี พ.ศ.2433 (ร.ศ.109) ก็ได้รับการตีพิมพ์ให้เป็นรูปเล่มขึ้นที่โรงพิมพ์นายเทพ
 ซึ่งก็ตรงกับควมในฉบับ 32 เล่มสมุดไทย¹² ตกมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์
 ปัจจุบันก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรตีพิมพ์พระราชทานในงานถวายพระเพลิง
 พระบาทสมเด็จพระศรีสุรินทรบรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า การพิมพ์ครั้งนี้ใช้ต้นฉบับ
 โรงพิมพ์นายเทพเป็นหลักโดยสอบทานกับฉบับ 39 เล่มสมุดไทยด้วย และต่อมาโรงพิมพ์แพรวพิทยา
 ก็ได้ขออนุญาตกรมศิลปากรตีพิมพ์ขึ้นเพื่อจำหน่ายแก่บรรดาผู้สนใจวรรณคดี¹³

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, "คำนำ" ใน ดาหลัง เล่ม 1.
 (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2514) หน้า 4.

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า ก.

เรื่องดาหลังตำเนินเรื่องตามนิทานปันทยี่ของมลายูตามที่ได้รับการผสมผสานแล้ว ทั้งนี้เพราะไทยรับเรื่องดาหลังผ่านทางมลายู โดยนางข้าหลวงมลายูเชื้อสายปัตตานีได้เล่าเรื่องถวายพระธิดาเจ้าฟ้ากุณฑล ดังนั้นจึงพบว่าเนื้อหาของดาหลังเดินเรื่องตามนิทานมลายู กล่าวคือ เป็นเรื่องชีวิตของตัวเอกในราชสำนักที่ได้ปลอมตัวออกผจญภัยเพื่อติดตามหาคนรักที่ได้หายไป ระหว่างนั้นก็ได้ทำการศึกษาสงครามเพื่อแผ่อาณาเขต โดยยังเห็นในเรื่องความรักผูกพันต่อกัน เกียรติยศศักดิ์ศรี และความมีสัจจะ ขณะเดียวกันก็ได้พบร่องรอย การนำแหวนนิทานพื้นบ้านเข้ามาผสมผสาน คือ ให้มีตัวละครหญิงตัวดีเข้ามาเป็นอุปสรรคในชีวิตรักของตัวเอก มีตัวละครชั่วไม่อย่างประสันดา มีตัวละครหญิงที่ทอดไมตรีให้ตัวละครฝ่ายชาย เช่น นางจินตหรา นางพญานาคาตัน บุตรีทั้งสองของปาเตะบรมมอตัน เป็นต้น มีการเข้ามาใหม่ขณะที่ปลอมตัวผจญภัยทำสงครามเพื่อติดตามหาคนรัก ยิ่งกว่านั้นในเรื่องดาหลังยังพบแนวนิยมอิทธิปาฏิหาริย์ตามแนววรรณคดีอื่น เดียวที่เคยปรากฏในนิทานชวาบาทสิรันหลัง และนิมมลายู ดังที่ปรากฏบทบาทของสุร ยักษ์ บทบาทของเทพที่เข้ามาดลใจ หรือปรากฏกายแก่ตัวละครในความฝัน การสาบแช่งขององค์พระผู้เป็นเจ้า ยิ่งเมืองดาหา บทบาทสัตว์ร้ายที่เข้ามาต่อสู้กับตัวละครจนถูกฆ่าตาย แล้วกลับกลายเป็นเทวดาช่วยนำให้ตัวละครได้พบกัน และสิ่งที่จะขาดไม่ได้คือตัวเอกฝ่ายชายเจ้าชู้ มีภรรยาได้หลายคนดังที่ปรากฏตามแนวนิทานเดิม ตลอดจนความนิยมสอดแทรกประเพณีวัฒนธรรมของชวาบาทสิและอิสลามไว้เพื่อแสดงที่มาของเรื่อง อันได้แก่ การแบลหยา ศพลอยแพ การชักกริช การนับถือเทพต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งหมดนี้ได้ทำให้เห็นแนวนิยมของนิทานปันทยี่มลายู ซึ่งเป็นนิทานที่ได้รับการผสมผสานแล้วก่อนที่จะเข้ามาสู่ราชสำนักไทย

เมื่อนิทานปันทยี่เข้ามาเป็นวรรณคดีในราชสำนัก ก็ได้รับการปรับเปลี่ยนให้มีลักษณะอย่างวรรณคดีไทย คือ สอดแทรกวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม อันได้แก่ สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ การทำศึกสงครามแต่ครั้งโบราณ โบราณราชประเพณีต่าง ๆ ได้แก่ พระราชพิธีสมโภชลูกหลวง พระราชพิธีอภิเษกสมรส ประเพณีการพระเมรุ ประเพณีการต้อนรับแขกเมือง รวมทั้งสะท้อนความเชื่ออิทธิปาฏิหาริย์ ในเรื่องความฝัน ลางสังหรณ์ โสยศาสตร์ และค่านิยมต่าง ๆ ในแบบลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทย และถึงแม้จะปรากฏลักษณะสังคมวัฒนธรรมอื่นอันแสดงถึงที่มาของเรื่องจากต่างประเทศ แต่ก็ได้รับเข้ากับเรื่องอย่างไทย ๆ ได้กลมกลืนจนไม่รู้สึกรู้สีกว่ากำลังอ่านเรื่องที่มาจกวัฒนธรรมอื่น

จากการศึกษามูลค่าและประวัติความเป็นมาของนิทานปันทิพย์ พบพัฒนาการของนิทานปันทิพย์มาสู่ประเทศไทยว่า มีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ ประการแรกเป็นลักษณะนิทานตามแนวคลาสสิกดั้งเดิมในชวาบาหลีช่วงแรก ประการที่ 2 ลักษณะนิทานตามแนวอิทธิปาฏิหาริย์ของวรรณคดีอินเดีย และแนวเรื่องนิทานพื้นบ้านเข้ามาผสมผสานกับนิทานดั้งเดิม ซึ่งปรากฏในนิทานชวาบาหลีในช่วงหลัง ประการที่ 3 ลักษณะนิทานปันทิพย์ในมลายูซึ่งได้รับการผสมผสานระหว่างนิทานปันทิพย์ในช่วงแรกและในช่วงหลังของชวาบาหลี กับอิทธิพลของอิสลามและนิทานพื้นบ้านในมลายู ประการที่ 4 ลักษณะนิทานปันทิพย์ในไทยดั่งที่ปรากฏในเรื่องดาหลัง ซึ่งได้รับแนวนิทานปันทิพย์ผ่านทางมลายูอีกที พร้อมทั้งได้มีการดัดแปลงเรื่องให้เข้ากับการดำเนินเรื่องอย่างวรรณคดีไทย

การที่ผู้วิจัยได้สรุปพัฒนาการของนิทานปันทิพย์ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มจนได้มาถึงในราชอาณาจักรไทยนั้น ก็เพื่อจะเป็นพื้นฐานของการศึกษาที่มาของเรื่องดาหลังอย่างละเอียด ซึ่งจะเสนอการเปรียบเทียบที่มาของเรื่องดาหลังจากนิทานปันทิพย์ทั้ง 8 สำนวนต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย